

OOSTENDE, OPNIEUW "KONINKLIJKE RESIDENTIE"?: afbraak Chalet, bouw "Koninklijke villa": 1953-1956 (*)

door Emile SMISSAERT

"De Oostendse bevolking is er innig van overtuigd dat al hetgeen onder de Hoge Bescherming van onze Koninklijke Familie ondernomen wordt, een buitengewoon succes tegemoet gaat" (Burgemeester Adolf Van Glabbeke, in: De Kustbode, 9 juli 1954, p. 1

DEEL I: VOORAFGAAND HISTORISCH OVERZICHT

1. Lang lang geleden: ca. 1822-1895

- 1822 (vanaf): Vorsten van Württemberg jaarlijks op vakantie,
1834 (vanaf): Praktisch jaarlijks verlof van de Belgische Koninklijke Familie.
1857 (17 september): de "Feuille d'Ostende" oppert het idee voor de bouw van een Koninklijke Villa.
1863 : Oprichting van "Koninklijke Paviljoenen": twee houten gebouwtjes op de duinen (1).
1863 (8 augustus): Koning Leopold I legt de eerste steen van het 'Koninklijk Paleis' bij het "Prinsenvak" (d.i. ter hoogte van de Hofstraat in het centrum van Oostende).
1874: Houten paviljoenen van Leopold I worden weggenomen.
1874 (22 september): Leopold II huldigt het eerste deel in van zijn "Koninklijk Chalet".
1874: het half opgetrokken "Koninklijk Paleis" aan het zgn. "Prinsenvak" wordt afgebroken.
1875-76: Het tweede deel van het "Koninklijk Chalet" wordt opgetrokken (2).

INTERMEZZO: Wat merkwaardige feiten.

* Luc JANSSENS: "Het was een zeer grote, geprefabriceerde houten constructie die in 1873 (sic) door de Engelse aannemersfirma LUCAS Bros (3) uit Lowestoft voor koning Leopold II werd gebouwd ter vervanging van de twee oude duinpaviljoenen van zijn vader. Vanaf 1876 werd door de Diensten van openbare werken van de stad Oostende, onder leiding van ingenieur SYMON, en mogelijk naar tekeningen van A. BALAT, een gelijkaardig doch bakstenen paviljoen voor Koningin Maria Hendrika toegevoegd.

Beide paviljoenen werden door een 46 meter lange, glazen gaanderij met in het midden een grote wintertuin verbonden (4).

* Het houten gedeelte uit 1873 was een geschenk van Koningin Victoria van Groot-Britannië. Of toch niet? René LEFÉBURE, toenmalig administrateur-gedelegeerde van de Koninklijke Schenking ontkent: "(...) Dikwijls denkt men, dat het Koninklijk Chalet in Oostende geschenken werd (...) Daar is niets van aan. Koning Leopold heeft het doen bouwen en betaald met eigen geld" (5). Het is mogelijk, maar heeft LEFÉBURE overtuigende argumenten? – dat vraag ik me af.

* Norbert HOSTYN: (...) Brits van origine, betrof het (zgn. "Chalet") een soort prefabconstructie ontworpen door architect W.J. GREEN en gebouwd door een gespecialiseerde firma, LUCAS Bros (Bros = Brothers, gebroeders) die veel dergelijke gemakkelijk verscheepbare gebouwen naar de kolonies exporteerde (6).

* Georges DE VENT (eigenlijk DEVENT): "(...) De duinglooing aan zeezijde, werd met bakstenen bekleed en aan beide uiteinden van monumentale trappen voorzien" (7). Deze dondkerrode, steile, in feite inelijken helling bovenop de dijk was, het hoeft beaamd, hinderlijk qua ligging en uitzicht; ze verwekte heel wat wrevel, veelal binnensmonds (naar de zeden van dit tijd), bij de bevolking...én bij de Koning zelf!

1877 (18 juli): (Nog een) deel van Mariakerke, waarbij o.m. het "Koninklijk Chalet", wordt geannexeerd door Oostende.

1895 (15 januari) Leopold II koopt het gewezen terrein van het "Pavillon du Rhin" (8). Aldaar wordt de Koninklijke galerij-Maquet gebouwd (9).

2. Bouw van een nieuw "Chalet"? Van een galerij "du soubassement du chalet"?: ca. 1908

* In maart 1908 was er 800.000 toenmalige frank voorzien als galerij in onderbouw van de dijkmuur van het Chalet. 'Er is overigens een materieel bewijs van een begin van uitvoering der werken voorzien voor Oostende: het neerzetten op het bouwterrein van de witte stenen die nodig zijn voor de bouw van de kapel en van (voornoemde) galerij onder de dijk van het Chalet. De plannen, voor laatstgenoemd werk, zijn geheel voleindigd sedert vier jaren (= 1903/04-1908) (cursief van ons. E.S.). En het valt zelfs te betreuren dat het werk niet onmiddellijk uitgevoerd werd, want het zou de grote, schuine muur doen verdwijnen hebben, een muur, zo weinig decoratief, die het terras van het Koninklijk Chalet ondersteunt. De (ontworpen) galerij, met zijn monumentaal uitzicht, zal ook het grote voordeel hebben, dat de wandeldijk verbreed zal worden (10).

* "De Koning", zo bericht men uit Oostende naar de krant "La Métropole", "heeft het besluit genomen om zijn Chalet op de dijk volledig te laten afbreken en om op deze plaats een monumentaal bouwwerk weer op te richten".

Drie maanden later, einde juni 1908 en anderhalf jaar vóór de onverwachte dood van Leopold II: "(...) De heropbouw, (...), dat hangt een beetje af van de beslissing welke de Kamers zullen treffen in verband met de overname van Congo (als kolonie) en van de 45 miljoenen frank voor de uit te voeren werken door België. Inbegrepen bij deze werken, is de verbouwing van de steenglooing gelegen vóór het Chalet. klaar, denken wij, tot op heden (d.i. einde juni 1908) is nog geen sprake van de herbouw van het Chalet (11).

Einde juli, begin augustus 1908: Koning Leopold II verbleef voor de laatste keer op zijn Chalet. Zijn dokters hadden hem afgeraden voortaan nog te vertoeven aan zee en zie, midden december 1909, redelijk vlug en geheel onverwacht voor eenieder (ook voor hemzelf), overleed onze tweede vorst. Alles is bij plannen maken voor de toekomst blijven steken.....

* Het Oostende, nederlandstalige weekblad-met-prestige "De Zeewacht" bevestigt in 1931, 22 jaar na het verscheiden van Leopold II, mijn weergave van voornoemde plannen en gebeurtenissen:

"(...) (De Koning) vatte het gedacht op de omheining van zijn Chalet te verbeteren. De Koninklijke Gaanderijen en de Gaanderij Maquet waren de eerste proeven. Hij wilde absoluut de lelijke stenen muur doen verdwijnen waarop de (Dienst) Bruggen en Wegen zijn Chalet gebouwd hadden. Zijn gedacht was, dientengevolge(,) de gaanderij Maquet te verenigen met de Koninklijke Gaanderijen, door een gang onder het Chalet dat hij ook wilde herbouwen?(12).

* **BESLUIT:** Nu nog bestaat een stuk van de oorspronkelijke, erg hellende steenglooing in donderrrode, bordeaux baksteen. Dit fragment van, ik schat, 20 à 25 meter (mogelijks wat meer of is het wat minder?) is ontsnapt aan de afbraak, einde 1953, van het Chalet. Het is gelegen om de hoek van de Zeedijk en de "Nieuwe Koninklijke Gaanderen" (dit

bouwsel kreeg geen *eigen* benaming!), aan de achterzijde van de "Drie Gapers", daar waar de Koninginnelaan begint ter hoogte van de bakstenen, lagere omheining van wat nu het "Koningspark" genoemd wordt.

INTERMEZZO: Een binnenzicht van het Chalet

De tekenaar "Mars" (ps. van de BONVOISIN) schreef in het weekblad "The Graphic" volgende impressie neer over het interieur:

"Binnen de Koninklijke Villa (sic) treffen twee zaken de bezoeker: eerst en voord de extreme soberheid (*modicité*) van de bemeubeling en vervolgens de onverwachte afmetingen van de appartementen: de kamers zijn ruim, goed verlucht en aantrekkelijk. Geen schilderijen aan de muren, tenzij ja – een zicht op Oostende en een andere van Rouen, beide geschilderd door Robert MOLLS.

De slaapkamer van de Koning is allerminst opzichtig: stoelen en een toilettafel in pitchpine-houtsoort, wandbekleding in cretonnen met roze en witte bloemen, alsook een groot koperen bed; een grote telescoop staat vóór het venster, Naast de slaapkamer treft men het bureau aan, zeer sober gemeubeld zoals de andere vertrekken en zeer "businesslike" met zijn twee tafels geladen met papieren, boeken en manuscripten...

Zijne Majesteit staat steeds om zes uur op, neemt zijn ontbijt, middagmaalt om 12u30, dineert om 7 uur en gaat slapen om 10 uur 's avonds...(I 3).

Koning Leopold ontving voor het laatst in zijn Chalet op de dijk te Oostende, op 2 augustus 1908, een gezelschap ter gelegenheid van het internationaal militair schermtoernooi. Op 10 augustus 1908 verliet de Vorst, vanuit zijn Chalet en niets vermoedend, voorgoed Oostende om nooit meer terug te komen! (14).

3. Kort vóór en tijdens Wereldoorlog I. het Interbellum en een beetje Wereldoorlog II

Toen Leopold II het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, op 17 december 1909, was het de diepste wens en zorg van de Stad, dat Koning Albert I en Koningin Elisabeth eveneens voor Oostende zouden opteren als tweede Koninklijke Residentie. Conform het visitekaartje dat luidde: "Ostende, la capitale d'été de la Belgique, la seconde résidence royale" (15) De pas aangetreden vorst was in het verleden al meerdere malen te gast geweest aan de Belgische Kust, maar zeker niet in exclusiviteit te Oostende, alwaar hun verblijf in "Villa Osterrieth" op de Zeedijk in Mariakerke door de tijden heen in het geheugen is blijven nazinderen, in hoofdzaak door de geboorte aldaar in 1906 van prinses Marie José, pas overleden in januari 2001.

Albert I stand erop, dat het Koninklijk Chalet eerst weer grondig in orde zou gebracht worden en gemoderniseerd (o.m. door het aanbrengen van elektriciteit en centrale verwarming), iets wat een jaar in beslag nam. Pas dan kwam de Koninklijke Familie aldaar sporadisch verblijf houden. In tegenstelling met Leopold II (die zijn gevoel voor privacy niet snel in het gedrang zag komen en er minder graten in zag): meer en meer ongaarne. Een blik in de pers in augustus 1913: "Het enige dat onze koninklijke bezoekers hier (in Oostende) verveelt, is die kwellende nieuwsgierigheid van het volk (...). Zo komt het, dat de Koninklijke Familie in Oostende niet meer de rust vindt die ze boven alles wenst" (16).

Het documentair verhaal over het verblijf van Albert I, Elisabeth en hun kinderen reserveer ik voor een nog te houden lezing, november 2003, voor het publiek van de Oostende Heem- en Geschiedkundige Kring "De Plate".

Even maakte "men" gewag dat het Koningspaar op zaterdagmorgen 11 juli 1914 te Oostende zou aankomen om er te verblijven tot op het einde van de maand augustus 1914 (17). Maar dit ging niet door... De internationale situatie was van kwaad naar erger geëvolueerd.. en er kwam oorlog! Het aangevallen België bood weerstand, werd toch overrompeld en door de Duitsers bezet: 1914-1918, het eerste mondiaal conflict. Enkel achter de kleine stroom de IJzer was Vrij België nog een realiteit. Aldaar heeft Albert I, als koning en als opperbevelhebber van het leger, zich uitmuntend gedragen, gesteund door zijn brouw Elisabeth:

"(...) Volgens alle getuigenissen was hij meer begaan met de troepen dan velen in de Belgische generale staf.

(...) De bezorgdheid van Albert om "zijn" leger is legendarisch p o r d e n, voor één keer een legende die overeenkomt met de waarheid. Alberts stugge wil tut vasthouden aan de vaderlandse grond, daarentegen, was pure mythe. Het verdedigen van het zo symbolische "hoekje vaderland" achter de IJzer was een kwestie van volslagen toeval, en de "Koning-Soldaat" had er privé een hard hoofd in" (18).

Vanaf 4 augustus 1914, dag van de inval der Duitsers, tot aan zijn dood, liet de mythe "Koning-Ridder", een zgn. "held van het vaderland in de oorlog", Albert I niet meer los, hij die verstandig genoeg inzag dat eenieder per slot van rekening zijn plicht gedaan had,..(19).

In De Panne wachtte de vorsten geen rijkelijke villa. Zij betrokken de zgn. Villa Maskens, van 13 oktober 1914 tot 11 november 1918, dag van de Wapenstilstand. De bezoekers werden ontvangen in de zgn. residentie Terschueren (20). De Villa Maskens was de kleinste van de drie woningen en zonder water noch chauffage: het comfort was eerder spartaans (21).

Maar, om terug te komen op ons eigenlijk onderwerp: hoe doorstond het Koninklijk Chalet te 'Oostende de Eerste Wereldoorlog? Slaan wij de krant "Le Carillon" op na:

"(...) De Moffen hebben natuurlijk, van bij hun aankomst in Oostende, het Chalet ingenomen en er zich als gebieders in genesteld. Maar niet voor lang. Dank zij de tussenkomst van prins Ruprecht van Beieren, richtten zij slechts weinig schade aan, - volgens de krant "L'Etoile belge".

Toegegeven: alles wat de Moffen in verleiding kon brengen, was in verzekerde bewaring gebracht.

Gedurende de Bezetting hebben de Mariniers er een bewakingspost bemand. Loopgraven werden gegraven "sur le terre-plein (opgehoogd stuk grond) supérieur du perré (steunmuur)". En verblijven in beton beveiligden de Moffen tegen vliegtuigbommen. Geen enkele bom, geen enkele obus viel ooit op het Chalet noch op haar bijgebouwen.

Gedurende de oorlog werd 70 hectaren van het terrein beplant met aardappelen en de tuin van het Koninklijk Chalet bracht heerlijke (wortel) knollen (tubercules) voort" (22).

"De Zeewacht" wist te vertellen, dat "de schade tot 600.000 fr. beloopt. Voor al de herstellingswerken zullen 40 aanbestedingen nodig zijn" (23). Vier maanden later, november 1919: "(...) Alleen de meubels moeten nog geplaatst worden. De villa werd van onderen tot boven gekuischt, gewasschen, geboend en geschilderd. Het stelsel van buizenverwarming, door de Moffen erg en moedwillig beschadigd, is nog altoos buiten gebruik. Evenwel bestaan in alle plaatsen der villa opene vuren, zoodat men ze gemakkelijk kan verwarmen bij middel van steenkolen" (24). Zaterdag 13 december 1919: na een bezoek van Albert I aan Oudenaarde, Avelgem, Kortrijk en Diksmuide, kwam de Koning overnachten in het Chalet. "Hij vertrok den zondagmorgen naar Brussel, zeer tevreden te zien dat het Chalet in gereedheid gebracht was" (25).

Niettemin: het Chalet was ouderwets en bleef ongezeellig (26); het voldeed niet aan de verlangens qua comfort van de Koninklijke Familie en haar gevolg; een storend gebrek aan privacy stond een aangenaam, verpozend, langdurig verblijf te Oostende in de weg. Ongeveer midden de jaren twintig maakte het Stadsbestuur aldaar aanstalten om het Chalet te slopen en om op dit vrij te maken terrein het toen actuele Thermenpaleis te bouwen, een plan dat niet doorging. Maar ook het Vorstenpaar zelf keek uit naar elders. Een voorbeeld "De Zeewacht" (mei 1928) was, ik citeer, "(...) gelukkig te vernemen dat de Koning en de Koningin afgezien hebben van het domein van Lombartzyde (sic) en dat zij dus het Koninklijk Chalet zullen behouden als zomerverblijfplaats" (27).

Uitstel werd geen afstel en wat Oostende al geruime tijd vreesde (terecht!), werd bewaarheid. Daniël FARASYN en Marc CONSTANDT vatten het als volgt samen:

"(...) Het Oostende toeristische leven verloor (echter) aan elan. Heel wat gegoede toeristen ontvluchtten als het ware de badplaats waar ook gewone toeristen kwamen. "Het Zoute" was voor de elitaire toeristen een dankbaar toevluchtsoord. Ook koning Albert I opteerde in 1933 definitief voor "Het Zoute" als koninklijk vakantieoord en liet daar zijn nieuwe villa bouwen. Oostende was zijn koninklijke patronage kwijt en verloor stilaan het fuxe-toerisme" (28).

Was het werkelijk Koning Albert I, een jaar later schielijk verongelukt te Marche-les-Dames op 17 februari 1934? Of eerder door toedoen van Prins, later Koning Leopold III die door schenking van grond in "Het Zoute" Oostende als vakantieoord liet voor wat het was? Bij mijn weten spreken ook hier de bronnen elkaar tegen en hoe de juiste toedracht die privé was, nu nog kunnen achterhalen?

Hoe ook, ik verlaat me op Knokke-specialist André D'HONDT waar die schrijft:

"(...) Als het vliegveld geopend werd, schonk de "Compagnie (du Zoute)" in 1930 grond bij het Zwinpark aan prins Leopold, voor een koninklijke verblijfplaats; de prins was (vier jaar eerder), in 1926, in het huwelijk getreden met prinses Astrid van Zweden. Architect VIERIN ontwierp de plannen voor de Koninklijke Villa midden een groot park. Aannemer Frans DESMIDT voltooide het bouwwerk in (mei) 1934 (...). "Het Zoute" werd het uitverkoren zomerverblijf (van het nieuwe vorstenpaar). Leopold III wou ook het gehele Zwin aankopen, maar dit weigerde de Compagnie.

Tot de oorlog uitbrak. Franse militairen namen hun intrek in de Koninklijke Villa en richtten veel vernielingen aan in 1940. De Duitsers volgden, bouwden in het bosje hangars voor vliegtuigen en grote putten voor watervoorraden. Toen de Bezetter, einde oktober (1944) de buurt verliet, was het één verwoesting (...).

De Compagnie bood Leopold miljoenen om het domein bij "Het Zoute" weer in te palmen, - hij vroeg vijf miljoen maar stelde zich met vier tevreden" (29).

In 1952 werd de voormalige Koninklijke Villa aldaar het "Zwin Chalet".

Zo kon Oostende na het tweede wereldconflict weer volwaardig aan zet komen als "Koninklijke Residentie"!

(wordt vervolgd)

NOTEN

* Ik dank dhr. Glenn ROMAN, bibliothecaris, voor wat welkome faciliteiten.

(1) Een foto is te zien in de leeszaal van het VVF-Oostende-Kuststreek.

(2) D. FARASYN: Historiek van de eerste gebouwen langs de Oostendse zeedijk 1830-1878(2^{de} uitg., 2001) (herwerkt door Philippe MENU), p. 84-88 (passim).

- (3) Bros : Brothers, gebroeders.
- (4) - Koninklijke paleizen en residenties: tentoonstellingscatalogus / red.: Luc JANSSENS. – Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1991. – 27 p. : ill. – (Educatieve dienst. Catalogussen; nr. 104).
- P. LOMBAERDE: Leopold H en de ontwikkeling van de Belgische kust, in: Dynastie en cultuur in België (Antwerpen, 1990), p. 216-217 en 220-221.
- (5) R. LEFÉBURE: La Donation Royale: conférence (1952), p. 23. Treffend in deze materie is hoe de een de ander tegensprekt of logenstraft. Over alles wat met het vorstenhuis te maken had, hing een waas van mysterie die met zekerheid-trancheren quasi onmogelijk maakt...
- (6) N. HOSTYN: Oostendse kijkboeken opnieuw bekeken, in: De Plate; nr. 1, januari 2002, p. 15.
- (7) Georges DE VENT: Zee en duinen (Brugge, 1991), p. 123.
- (8) D. FARASYN, o.c., p. 87-88.
- (9) P. LOMBAERDE: Leopold II koning-bouwheer (1995) p. 60.
- (10) Le Carillon; 24 maart 1908, p. 1 (a, b).
- (11) Le Carillon; 25 juni 1908, p. 2 (d).
- (12) De Zeewacht; 18 juli 1931, p. 1 (e).
- (13) Emmanuel DE BONVOISIN: "Mars". témoin de son époque: sa vie (1849-1912), son oeuvre, p. 220.
- (14) Le Carillon; 18-19 december 1909, p. 2.
- (15) Echo d'Ostende; 18-19 december 1909, p. 3 (a).
- (16) Le Carillon; 23-24 augustus 1913, p. 1 (e). Ook aangehaald door E. SMISSE: "Hier schouw ik over zand en zee: het vorstelijk memoriaal van Leopold II in Oostende", brochure "Open Monumentendag Oostende 2001", p. 16.
- (17) Le Carillon; 11-12 juli 1914, p. 3 (a).
- (18) Sophie DE SCHAEPDRIJVER: De Groote Oorlog: het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog (Amsterdam, 1997), p. 98-99.
- (19) Zie: Laurence VAN YPERSELE: Le roi Albert: histoire d'un mythe (1995).
- (20) Albert (I): een koning een tijdsbeeld (1975), p. 88.
- (21) P. WEBER: Elisabeth de Belgique: l'autre Sissi (1998), p. 91-92.
- (22) Le Carillon; 22 juni 1919, p. 3 (c).
- (23) De Zeewacht; 12 juli 1919, p. 2 (a).
- (24) De Zeewacht; 22 november 1919, p. 2 (c, d).
- (25) De Zeewacht; 20 december 1919, p. 2 (c).
- (26) Iconografie binnenin het Chalet is nergens voorhanden. Zie: N. HOSTYN: Onvindbare Oostends gezichten, in: De Plate; nr. 12, 1998, p. 271-272 n.a.v het gelijknamige overzicht van O. VILAIN, in: De Plate, nr. 5, 1998, p. 139.
- (27) De Zeewacht; 26 mei 1928, p. 1 (a).
- (28) D. FARASYN en M. CONSTANDT: Oostende, in: Te Kust en te Kuur (1987), p. 296.
- (29) A. D'HONDT: Van Zwin tot polders (1994), p. 304 en 306.

GEBOUWEN IN OOSTENDE ANDERS GEZIEN

Van 18 oktober 2003 tot en met 14 februari 2004 kunt u in ons Museum de tentoonstelling "Gebouwen in Oostende anders gezien" bekijken.

Dit is een fotoreeks van ons bestuurslid en fotograaf Valère PRINZIE. De voorbije jaren fotografeerde hij tal van vertrouwde Oostende gebouwen op een manier die voor de kijker heel wat verrassingen inhoudt. Zelfs van gebouwen in afbraak maakt hij nog schitterende beelden.

Deze tentoonstelling is een MUST voor iedereen en speciaal voor onze leden